

Oud worden in een seniorenstad?

Saskia Heins 2

Jong blijven in Seniorenstad

Alex Sievers 9

Zullen we het aan de senioren
zelf overlaten?

Harry van Waveren 12

Living Apart Together. Seniorenstad
en de stad van alle leeftijden

Kees Penninx 15

Seniorensteden in Nederland.
Amerikaanse toestanden in een
kikkerlandje?

Peteke Feijten 18

Ruimteberichten: Vergrijzing

Petra Visser 22

De hypermarché in Nederland?

Bernard Hulsman 24

Zodra het mooi weer is, zijn op alle fiets- en wandelpaden de grijze hoofden waar te nemen van actieve ouderen. Daarnaast, maar minder in het oog springend, worden de wachtlijsten van verzorgingstehuizen en bejaardentehuizen langer. Beide verschijnselen zijn het resultaat van de toenemende vergrijzing van de bevolking in Nederland, en in West-Europa in het algemeen. Dit roept de vraag op of het ruimtelijkeordeningsbeleid, en meer specifiek de omvang en het karakter van de woningvoorraad, zou moeten worden aangepast aan de veranderende bevolkingssamenstelling. Met name de groeiende groep mobiele, ondernemende en kapitaalkrachtige ouderen kan een nieuw segment op de woningmarkt gaan vormen. Dit nummer van Ruimte in Debat richt zich op de vraag of er in de ruimtelijke ordening meer aandacht zou moeten komen voor de specifieke huisvestingsmogelijkheden van deze groeiende groep vergrijste Nederlanders.

1

Saskia Heins (RIGO) stelt zich de vraag of ook in Nederland complete seniorensteden, zoals het Amerikaanse Sun City, zouden moeten worden gebouwd. Zij wijst dit concept af, maar ziet wel mogelijkheden op een wat kleinere schaal: wijken of buurten voor senioren, mét ruimte voor andere leeftijdsgroepen.

Alex Sievers (Inbo Adviseurs Ruimte & Vastgoed) constateert dat er onder senioren best belangstelling voor een seniorenstad bestaat. Daarbij is er niet zoiets als het enige juiste model. Ook in de Verenigde Staten zijn er meerdere typen woonmilieus voor de gevarieerde groep senioren. Gedeputeerde Harry van Waveren van de Provincie Zeeland ziet mogelijkheden voor een seniorenstad, als de senioren daar zelf voor kiezen. Hoewel maatschappelijke integratie een belangrijk politiek beleidsdoel is, zijn uitgangspunten van vrijheid en verantwoordelijkheid voor het eigen leven veel wezenlijker, is zijn mening. Kees Penninx (NIZW Sociaal Beleid) weet niet of de seniorenstad een stad, een dorp, een wijk of een straat wordt. Hij benadrukt wel dat het niet iets voor ouderen maar van ouderen moet worden. En Peteke Feijten (RPB) kijkt tot slot naar Amerikaanse voorbeelden van seniorensteden om er van te kunnen leren voor de Nederlandse context: een Nederlandse seniorenstad aan de Costa Brava?

In deze Ruimte in Debat introduceren we een nieuwe rubriek: Ruimteberichten. Petra Visser (RPB) geeft een ruimtelijke impressie van de mate van vergrijzing in Nederland en gaat op zoek naar de voor ouderen meest aantrekkelijke gemeenten voor ouderen.

De column van Bernard Hulsman houdt het vakantiegevoel nog even vast: de Franse hypermarchés. Gaan deze shopping malls ook Nederland veroveren?

Wilt u reageren op het essay van Saskia Heins of een van de andere bijdragen, en daarmee uw bijdrage leveren aan het publieke debat, stuur dan uw reactie naar ruimte-in-debat@rpb.nl.

OUD WORDEN IN EEN SENIORENSTAD?

SASKIA HEINS, RIGO RESEARCH EN ADVIES

Een stad speciaal gebouwd voor senioren, waar je temidden van andere senioren je oude dag kunt slijten. In Amerika is het de gewoonste zaak van de wereld. En bovendien kennen steden als Sun City in Florida een enorme populariteit. Ook in ons land is de discussie ontstaan of we dergelijke steden moeten gaan bouwen. Een Sun City in Nederland? Of is clustering van senioren in aparte steden ongewenst?

EEN TOENEMENDE VERGRIJZING

Nederland heeft te maken met een toenemende vergrijzing. In 2030 is naar verwachting ongeveer 30 procent van de bevolking 55 jaar of ouder. Door deze vergrijzing zal de vraag naar woningen voor senioren toenemen. De tijd dat je op je oude dag vanzelfsprekend naar het verzorgingstehuis verhuist, is voorbij. Ouderen willen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. En als dat niet meer kan, willen ze wonen in een omgeving die zoveel mogelijk lijkt op hun thuissituatie.

In Amerika zijn complete steden voor senioren uit de grond gestampt. Voorzien van alle gemakken en luxe, zelfs met complete ziekenhuizen, golfbanen en healthclubs. Dat het bouwen van aparte steden voor senioren niet iets van de laatste tijd is, bewijst het feit dat de eerste stenen van Sun City al in de jaren zestig werden gelegd. Intussen wonen daar ruim 41.000 mensen. Dat het niet alleen om jonge ouderen gaat geeft de gemiddelde leeftijd van 78 jaar aan. Daarnaast zijn maar liefst 131 bewoners de 100 gepasseerd.

Het succes van seniorensteden in Amerika in combinatie met de toenemende vergrijzing, doet de vraag rijzen of we dit ruimtelijke concept ook in Nederland zouden moeten toepassen. Moeten we in ons land ook steden speciaal voor senioren gaan bouwen?

IS ER DRAAGVLAK IN NEDERLAND?

Een Sun City in Nederland? In bijvoorbeeld de provincie Zeeland of de regio Achterhoek? Het antwoord luidt wat mij betreft nee. Concentratie van senioren in een seniorenstad werkt namelijk segregatie in de hand. En strookt hiermee niet met het politieke beleid om bevolkingsgroepen zo

veel mogelijk te spreiden, om zodoende de integratie in de maatschappij te bevorderen. Niet voor niets zijn er initiatieven op touw gezet om bepaalde groepen in de samenleving, bijvoorbeeld verstandelijk gehandicapten maar ook ouderen, juist niet in instellingen maar gewoon in 'de wijk' te huisvesten. Helemaal met de nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (wmo) in het vooruitzicht, is integratie van kwetsbare groepen het doel. Vermaatschappelijking is immers het motto. Het streven is dat iedereen kan meedoen in de maatschappij. De wmo legt de verantwoordelijkheid voor die participatie bij burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Zij moeten de initiatieven nemen om te zorgen dat niemand op onnodige drempels stuit in de maatschappij. De overheid – en daarmee ook de bureaucratie – blijft op afstand. De buurt moet in eerste instantie in beweging komen om mensen in de samenleving te betrekken. Als daar een zetje voor nodig is, kan de gemeente ondersteuning geven. De gemeente is namelijk verantwoordelijk voor een voorzieningenaanbod dat burgers in staat stelt om mee te doen in de maatschappij en elkaar daarbij te helpen.

En daarnaast, misschien nog wel het belangrijkste, is het de vraag of de consument wel voldoende belangstelling heeft voor het wonen in een seniorenstad. De groep senioren neemt in omvang sterk toe. Bovendien laat een recente studie (Sievers en Bogers 2004) zien dat er ook onder de Nederlandse senioren belangstelling is voor het wonen in een seniorenstad. Toch vraag ik me af of er uiteindelijk voldoende draagvlak voor zal zijn. De Nederlandse senioren zijn in tegenstelling tot Amerikaanse ouderen over het algemeen namelijk erg gehecht aan zowel hun sociale als hun fysieke omgeving. De verhuisgeneigdheid onder ouderen

is dan ook gering. Zo wil nog geen vijftien procent van de senioren de komende twee jaar verhuizen en is nog geen tien procent de afgelopen twee jaar verhuisd (Ministerie van VROM 2004). Bovendien willen senioren, hoewel zij meestal geen rekening meer hoeven houden met de afstand tot een werkplek, liever verhuizen, als ze dat al willen, over een korte afstand. Tweederde van de senioren met verhuisplannen wil bijvoorbeeld binnen de eigen gemeente verhuizen. Dit geldt vooral voor de oudere senioren en de senioren met lichamelijke beperkingen. Een verhuizing naar een seniorenstad aan de andere kant van het land, of alleen al in een andere provincie of gemeente zal dus waarschijnlijk geen deel uit maken van het droombeeld van de meeste ouderen. Met andere woorden, het draagvlak voor een stad gericht op senioren op een schaal vergelijkbaar met die van Sun City in Amerika, zal in Nederland naar alle waarschijnlijkheid te beperkt zijn.

SENIORENWIJKEN EN BUURTEN

Gezien de kanttekeningen ligt een kopie van een seniorenstad a la Suncity dus niet voor de hand. Dit betekent echter niet dat het concept geheel van tafel geveegd dient te worden. Bepaalde onderdelen van het Amerikaanse concept zouden in Nederland wel kunnen worden toegepast. Het idee van geclusterde woonvormen voor senioren met een uitgebreid scala aan recreatieve en zorgvoorzieningen bij de hand is wellicht zo gek nog niet. Maar dan wel op een andere schaal dan in Amerika, zoals seniorenwijken of -buurten: wijken of buurten waar vooral senioren wonen en waar het aanbod van woningen en voorzieningen is afgestemd op deze doelgroep. Maar waar eventueel ook andere leeftijdsgroepen zoals gezinnen met kinderen, jongeren, kunnen wonen,

juist om de integratie in de samenleving te bevorderen.

Het idee wordt al in de praktijk gebracht. Zo is in Velp een speciale woonwijk voor ouderen gepland: een veilige omgeving met alle voorzieningen in de buurt. De komende jaren zullen hier honderden woningen worden gebouwd voor senioren. Onlangs zijn ook in Zwijndrecht de eerste palen geslagen voor een woongemeenschap speciaal voor ouderen, door de ontwikkelaar ook wel 'seniorenvillage' genoemd. Vier grijze woontorens uit de jaren zeventig worden gerenoveerd en opgetopt met 56 koopappartementen. Daarnaast worden er twee nieuwe woontorens met 78 koopwoningen toegevoegd. Een nieuw multifunctioneel centrum met onder andere een zwembad, supermarkt, fitnessruimte, ouderenrestaurant, fysiotherapie en een centraal loket voor 24-uurs zorghulp maakt 'seniorenvillage' compleet. Het geheel is gelegen in een parkachtige setting.

Hoewel de term 'seniorenvillage' doet vermoeden dat het om een heel dorp gaat, lijkt het omvormen van hele dorpen tot enclaves voor senioren wat minder voor de hand te liggen. Juist de dorpen hebben nu al vaak te maken met een sterke mate van vergrijzing. Het tekort aan betaalbare woningen voor starters op de woningmarkt leidt ertoe dat jongere huishoudens wegtrekken. Deze vergrijzing kan een terugloop van de dynamiek in de dorpsgemeenschap met zich mee brengen. Winkels sluiten, scholen verliezen kinderen en verenigingen gaan in de slaapstand vanwege een gebrek aan actieve leden.

Geen volledige seniorendorpen, dus. Wel zouden bijvoorbeeld delen van nieuw te bouwen dorpen of uitbreidingen van

5

Seniorenvillage Eemstein/Zonnestein. Een project van Forta in Zwijndrecht.

Panorama Sun City Grand

dorpen omgevormd kunnen worden tot woongemeenschappen voor senioren. Onder deze groep is de vraag naar wonen in een landelijke omgeving namelijk omvangrijk (Heins 2002). Voor een deel betekent dit dat deze senioren terug verhuizen naar de plek waar zij hun roots hebben liggen. Toch blijkt het hier slechts om een kleine groep te gaan die bijvoorbeeld van de Randstad naar het uiterste Noorden van het land wil verkassen. Ouderen willen meestal over een korte afstand verhuizen. Daarnaast hebben we natuurlijk te maken met oudere dorpsbewoners die niet in hun huidige woning kunnen blijven wonen, bijvoorbeeld omdat deze te groot is geworden of de tuin te veel onderhoud met zich mee is gaan brengen. Het is een groep die vaak het liefst oud wordt in het dorp waar men soms al het hele leven woont. Op dit moment echter moeten deze ouderen vaak noodgedwongen verhuizen naar de stad, omdat in het dorp veelal geschikte woningen en zorgvoorzieningen ontbreken. Zo laten Keers, Van der Reijden, Leidemeijer, Heins en Kromhout (2004) zien dat er een enorm tekort is aan appartementen in het landelijke gebied. Het zou dus een oplossing zijn om delen van dorpen voor senioren te bestemmen, zodat ouderen er in hun vertrouwde omgeving rustig hun oude dag kunnen slijten.

Zo zijn er in Boxmeer al ideeën om een seniorenwijk in het dorp te gaan bouwen. Een groep oudere inwoners van Boxmeer heeft van de gemeente toestemming gekregen om aan de rand van het dorpscentrum een woonwijkje te bouwen. Het is de bedoeling dat de ouderen straks in hun nieuwe woonomgeving op allerlei terreinen gaan samenwerken: van boodschappen doen voor elkaar tot een ritje naar de huisarts. Het particuliere project wordt

gerealiseerd op het terrein van een voormalige tuinderij. Aan een nog aan te leggen ontsluitingsweg worden twaalf appartementen, een vrijstaande woning en vier geschakelde woningen gebouwd.

DÉ OUDERE BESTAAT NIET

Hoe zouden deze seniorenwijken en -buurten er precies uit moeten komen te zien? Hiervoor zouden we nog beter moeten kijken naar wat ouderen precies willen. De oudere consument dient daarnaast meer betrokken te worden in het besluitvormingsproces. Bovendien dienen we ons te realiseren dat de oudere niet bestaat. Het betreft een diverse groep met een bijbehorende diversiteit aan woonwensen. Als gevolg van het steeds hogere opleidingsniveau van ouderen en de steeds grotere toegang tot informatie – onder andere door het toenemende pc-bezit – zullen steeds meer ouderen zich op de markt presenteren als kritisch vergelijkende consument. Naast ouderen die zich primair oriënteren op de eigen woonomgeving waar zij geworteld zijn, zullen er ook ouderen zijn die zich op de regionale, nationale of zelfs Europese woonzorgmarkt oriënteren. Hiernaast blijft er ook een groep ouderen met een sociaal of cognitief kwetsbare positie die vooral aangewezen zijn op basisvoorzieningen in de eigen woonwijk of woonplaats. Voor deze groep zal in elk woongebied een goed basispakket aan woonzorgvoorzieningen aanwezig moeten zijn. En daarnaast wellicht een uitgebreid pakket aan recreatieve voorzieningen (Aedes Arcares 2005).

LEREN VAN HET BUITENLAND

Wat betreft het ontwerpen van (ruimtelijke) woonconcepten voor ouderen zouden we nog wel eens een heleboel kunnen leren van het buitenland. Andere Europese landen liggen hierbij waarschijnlijk meer

Uitzicht over het meertje in Sun City

voor de hand dan Amerika. De Amerikaanse cultuur en het schaalniveau zijn immers lastig te vergelijken met die van Nederland. Maar ook in sommige andere Europese landen loopt men op dit punt op ons vooruit. Neem bijvoorbeeld Scandinavië. In Zweden woont zeventig procent van de dementerende ouderen en verstandelijk gehandicapten, die in Nederland intramuraal zouden verblijven, in kleinschalige woonvormen in de wijk. Dus gewoon temidden van de rest van de bevolking. En niet te vergeten Groot-Brittannië, met zijn zogenaamde 'extracare villages'. Een voorbeeld is Ryfields village, gerealiseerd aan de rand van een woonwijk en 300 bewoners tellend. Ryfields wil zijn bewoners een actieve, levendige en veilige dorpsgemeenschap bieden. In het complex worden tal van activiteiten geboden: een restaurant, fitnessruimte, pub, winkel, tuin, bibliotheek. Bewoners zijn actief als vrijwilliger en deelnemer. Uitgangspunt is dat een

actieve levenswijze bijdraagt aan het langer jonger blijven.

GEEN SENIORENSTEDEN MAAR SENIORENWIJKEN

Nogmaals, of er in Nederland complete steden voor senioren gebouwd moeten gaan worden conform het Amerikaanse voorbeeld, is te betwijfelen. Ik vind in ieder geval van niet. Het ligt in Nederland meer voor de hand om op een kleinere schaal van wijken en buurten voor senioren te bouwen. Maar ook hierbinnen zou ruimte moeten bestaan voor andere leeftijdsgroepen om zich te huisvesten. Wat betreft het ontwerp zouden we nog beter moeten kijken naar wat ouderen precies willen. Daarbij kunnen we leren van andere landen in Europa. Bovendien zouden ouderen bij de ontwikkeling van initiatieven veel meer betrokken moeten worden. Tenslotte word je maar één keer in je leven oud. En verdwijnen achter de geraniums, dat wil toch niemand?

8

LITERATUUR

Aedes Arcares (2005), *www.kenniscentrumwonenenzorg.nl*

Heins, S. (2002), *Rurale woonmilieus in stad en land. Plattelandsbeelden, vraag naar en aanbod van rurale woonmilieus*, Delft: Eburon.

Keers, G., H. van der Reijden, K. Leidelmeijer, S. Heins en S. Kromhout (2004), *Landelijk-dorps wonen: vraag en aanbod*, RIGO Research & Advies: Amsterdam.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2004), *Met zorg gekozen?*

Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen, VROM: Den Haag.

Sievers, A. en A. Bogers (2004), *Seniorenstad in Nederland*, INBO: Woudenberg.

JONG BLIJVEN IN SENIORENSTAD

ALEX SIEVERS, INBO ADVISEURS

Inbo Adviseurs Ruimte & Vastgoed heeft in 2003 het initiatief genomen om, samen met de SEV, Heijmans IBC Vastgoedontwikkeling, BAM Vastgoed, ING Real Estate en de woningstichting Rochdale, een studie te verrichten naar seniorensteden. Daarbij stonden ons twee doelen voor ogen: de kansen van een seniorenstad in Nederland te onderzoeken en de discussie te verdiepen rond het thema hoe ouderen willen wonen. Dat laatste is gelukt, gezien de stortvloed van reacties, waaronder de bijdrage van Saskia Heins, 'Oud worden in een seniorenstad?'.

Waarom een studie naar seniorenstad? Daarvoor hadden we legio redenen. Ik noem er hier slechts twee: de keuzevrijheid van senioren en hun ontplooiingsruimte. Een uitdieping van deze en andere argumenten is te vinden op seniorenstad.nl en in het boekwerkje 'Ik ben al heel lang bij de tijd – Seniorenstad in Nederland', dat Inbo in 2004 heeft gepubliceerd. Hierin kenschetsen wij een seniorenstad als een woonmilieu voor 55-plussers die actief en maatschappelijk betrokken zijn, houden van gezelligheid, zich willen ontplooiën en die naast de individu ook het collectief belangrijk vinden.

9

In de discussie rond de seniorenstad valt mij een aantal zaken op. Het artikel van Heins past naadloos in het plaatje. Allereerst gaat het over identiteit en segregatie, waarbij de schaal een rol van betekenis speelt. Vervolgens gaat het over de vraag onder senioren en de constatering dat Nederland al lang seniorendorpen en -wijken heeft. Ook wordt de discussie, helaas, gevoerd op basis van allerlei aannamen: 'seniorenstad is synoniem aan Sun City', 'Sun City ligt weggestopt achter hoge hekken en muren en wordt alleen bewoond door heel welgestelde Amerikanen', 'seniorenstad is er voor vele tienduizenden rollators'. De vooringenomenheid en de aannamen vertroebelen de discussie, en leiden mijns inziens ook niet tot de attractieve woonmilieus die senioren in Nederland wensen. Mijn suggestie: overwin je vooroordelen en ga nou eens gewoon kijken naar de Amerikaanse voorbeelden, ervaar de variatie en destilleer daaruit de kwaliteiten die we in Nederland kunnen benutten.

Ik ga nader in op de genoemde discussiepunten, die in mijn optiek vaak een voedingsbodem hebben in de door de critici gewenste sturing van de maatschappij. Het is klaarblijkelijk nog te risicovol om de vrager centraal te stellen. Die zou toch eens iets anders willen. Drie voorbeelden: in de Enquête

Seniorenstad 2004 van Inbo geeft 42,9 procent van de ondervraagde senioren in de leeftijdscategorie 50–70 aan wel in een seniorenstad te willen wonen. In het onderzoek dat het doelgroep tijdschrift Plus in 2004 heeft laten verrichten gaf meer dan 33 procent van de groep 50–70-jarigen aan wel in een seniorenstad of seniorendorp te willen wonen. De internet-discussie van de Themacommissie Ouderenbeleid aan de hand van de vraag ‘Wonen in een seniorenstad? Mij niet gezien!’ leverde 65 procent instemming op, terwijl 35 procent van de respondenten het blijkbaar niet eens was met deze stelling. Als we de resultaten vertalen naar de circa 6 miljoen senioren van straks, dan hebben wij het dus over een enorme vraag van mensen die naast het huidige woonaanbod ook andere opties aantrekkelijk vinden.

De discussie over schaal is wat mij betreft een afgeleide van de wensen van de senior zelf. Het woord ‘stad’ in Seniorenstad verwijst ook niet naar een primair na te streven grote omvang, maar verbeeldt veel meer de dynamiek en de hoeveelheid aan voorzieningen. Van belang is wel dat de omvang direct gekoppeld is aan het aantal voorzieningen waarvoor draagvlak is, in combinatie met de bijdragen die senioren zelf kunnen en willen leveren. Naar mijn mening is er dan ook niet zoiets als het enige juiste model. Zoals ook in de vs te zien is, spreken meerdere typen woonmilieus de gevarieerde groep senioren aan. Voor de één zal dat een seniorenstad zijn, de ander is het meest content met een woning in een naar leeftijd gemêleerde wijk. Bij Inbo werken we dan ook aan verschillende concepten waar het gaat om wonen, welzijn en zorg. Seniorenstad is daarbij geen stad achter een muur, los van onze samenleving, maar een identiteitsrijk gebied in een netwerk van andere steden of gebieden. In mijn optiek is het van belang om in elke ruimtelijke ontwikkeling een vooraf beargumenteerde identiteit na te streven. Een identiteit die niet allereerst op stedenbouwkundige uitgangspunten is beredeneerd, maar primair op sociale, economische en culturele waarden wordt gebouwd. Keuzevrijheid van mensen is daarbij het motto. Iedere Nederlander kan dan, binnen de eigen beperkingen, kiezen voor een wijk of buurt met de identiteit die past bij zijn leefstijl.

10

Is het dan nodig om te komen tot nieuwe of vernieuwde woonmilieus voor senioren terwijl sommige wijken en dorpen al een sterke vergrijzing laten zien? Ik denk van wel. De senior van nu lette als dertiger bij zijn instroom in de wijk op heel andere zaken dan wat hem nu prikkelt en activeert. De woonmilieus van toen zijn niet voldoende met de vergrijzing mee veranderd. En dat zit niet alleen in de toegankelijkheid van de woning, maar veel meer in de aard en kwaliteit van voorzieningen en in de herkenning van de sociaal-culturele kernwaarden voor de senior van nu. De vergrijzde wijken en dorpen doen er volgens mij dan ook goed aan om juist te bouwen op de netwerken, de ervaringen en de krachten van de actieve senioren. Hier zit een groot economisch potentieel. Overigens zijn niet alleen de dorpen en

de landelijke gebieden hierbij gebaat. Ook de grote steden, waar de vergrijzing relatief afneemt, zouden hun kansen kunnen benutten.

Keuzevrijheid kan ertoe leiden dat er leefmilieus ontstaan die van elkaar verschillen. Wij moeten daarom ook durven kiezen, waar we dat wellicht verleerd zijn. Ook Heins durft geen echte keuzes te maken, wat er volgens mij toe leidt dat er vooral wijken en buurten ontstaan die niet meer zijn dan een aardig gemiddelde: nooit optimaal toegesneden en gericht op de ont-plooiingsruimte van mensen. Zij stelt dat het 'meer voor de hand [ligt] om op de kleinere schaal van wijken en buurten voor senioren te bouwen. Maar ook hierbinnen zou ruimte moeten bestaan voor andere leeftijdsgroepen om zich te huisvesten.' Er is niets mis met het hebben van een aantal gemiddelde wijken in een land. Maar een land vol?

LITERATUUR

Plus Magazine 10/2004

SCP (2004), *Met zorg gekozen*, Publicatie

VROM, Den Haag.

Sievers, A. en A. Bogers (2004), *Ik ben al heel*

lang bij de tijd – Seniorenstad in Nederland,

INBO, Woudenberg.

VROM-raad (2005), *Oude Bomen? Oude*

bomen moet je niet verplanten, Advies 046,

Den Haag.

ZULLEN WE HET AAN DE SENIOREN ZELF OVERLATEN?

HARRY VAN WAVEREN, GEDEPUTEERDE VOOR RUIMTELIJKE ORDENING,
SPORT EN CULTUUR VAN DE PROVINCIE ZEELAND

Een stad speciaal gebouwd voor senioren lijkt in Nederland geen maatschappelijk draagvlak te hebben en de realisatiekansen wordt laag ingeschat. Ook Saskia Heins wijst een seniorenstad van de hand. De vraag rijst of we werkelijk geïnteresseerd zijn in de levensbehoeften van de senioren zelf, of dat we onze maatschappelijk 'gewenste' en politiek 'correcte' opvattingen als uitgangspunt nemen voor de discussie. Een paar bemerkingen.

12

VRIJHEID EN VERANTWOORDELIJKHEID

In Nederland wordt de keuzevrijheid om zelf te bepalen waar men gaat wonen, werken en recreëren, alsmede met wie men om gaat, van groot belang geacht. Hiervoor bestaan geen voorschriften. Wel is het evident dat de sociaal-economische mogelijkheden en maatschappelijke achtergrond hierbij veelal bepalend zijn. Ondanks dit algemene uitgangspunt van onze samenleving, stelt Saskia Heins in haar bijdrage dat 'het politiek beleid is om bevolkingsgroepen zo veel mogelijk te spreiden, om zodoende de integratie in de maatschappij te bevorderen'. Dit klopt voor zover het groepen met een maatschappelijke achterstand betreft, maar overigens zijn er ook veel voorbeelden te noemen waarbij overheidsbeleid scheiding van groepen – bewust of onbewust – in de hand werkt. Op het voormalige vliegveld Ypenburg is bijvoorbeeld een Haagse wijk neergezet, waar inmiddels meer mensen wonen dan in het Zeeuwse stadje Zierikzee. Op 1 januari 2004 woonden in Ypenburg ongeveer 17.500 burgers; twee procent daarvan is ouder dan 65 jaar (gegevens gemeente Den Haag, stadsdeelanalyse Leidschenveen-Ypenburg, 8 juni 2005). In deze wijk wonen voornamelijk gezinnen met kinderen en wat mij betreft, is dat ook prima zo. Maar op grond van welke argumentatie is nu vol te houden dat er ook geen plaats zou mogen ontstaan met 98 procent senioren? Als senioren in vrijheid hiervoor kiezen en op deze wijze zelf verantwoordelijkheid nemen voor het inrichten van hun leven, dan vind ik dat we mensen daarvoor ruimte moeten bieden.

ACTIEF OF ZORGBEHOEVEND

Als we het over senioren hebben, is het overigens wel belangrijk om te constateren dat dit geen homogene groep is. In het provinciale beleid van Zeeland onderscheiden we globaal twee groepen. Allereerst de groep

actieve 50-plussers, waarbij de eventuele kinderen het huis uit zijn. Zij hebben meer ruimte om meer naar eigen wens het leven in te vullen. Deze groep senioren is zeer bepalend in onze samenleving. Op allerlei vlakken van de maatschappij spelen zij een belangrijke rol, niet in het minst binnen het vrijwilligerswerk. Daarnaast hebben de senioren die nu met pensioen gaan, in het algemeen ruimere financiële mogelijkheden dan voorheen.

Maar op enig moment gaat er een verschuiving plaatsvinden van het naar eigen wens kunnen invullen van het leven naar een behoefte aan zorg. De mensen voor wie deze behoefte aan zorg zeer bepalend is, vormen de tweede groep senioren. Deze groep bepaalt het beeld van senioren in belangrijke mate. In Zeeland worden bijvoorbeeld voorbereidingen getroffen voor het organiseren van de Europese Senioren Spelen. Het is daarbij opvallend hoe weinig serieus mensen hierover wensen na te denken. Hoewel de omvang van de groep senioren zodanig is dat deze in de politiek beslist niet kan worden genegeerd, wordt er beleidsmatig nog te weinig vanuit het perspectief van deze groep gedacht. Grapjes over bijvoorbeeld een rollatormarathon overheersen boven de uitstraling van dergelijke spelen. Ik heb stellig de indruk dat Saskia Heins in haar artikel deze laatste, smallere definitie van senioren hanteert.

13

In Zeeland willen wij in het ruimtelijkeordeningsbeleid ruimte bieden voor economische ontwikkeling door de woonfunctie te versterken. We noemen dat *wooneconomie*. Naast jonge gezinnen vormen senioren de belangrijkste groep die hiervoor belangstelling heeft. Dit vraagt wel om integraal beleid, waarbij ook in voldoende mate in recreatieve, culturele en sportvoorzieningen en activiteiten wordt geïnvesteerd. Zorgvoorzieningen moeten er natuurlijk ook zijn, maar deze zijn zeker niet (alleen) bepalend voor het trekken van actieve senioren. Het is zeer waarschijnlijk dat het beter lukt om deze diverse voorzieningen te organiseren en te financieren, door senioren in sterke mate te clusteren.

De groep senioren is zeer divers, niet alleen qua financiële mogelijkheden maar ook qua woonwensen. Bedacht moet worden dat zowel de groep actieve senioren als de groep zorgbehoevende senioren huurders en kopers kennen voor compacte en ruime woningen. Een seniorenstad hoeft dan ook helemaal geen eentonige uitstraling te hebben

OUDEREN EN WOONWENSEN

Het is van belang in te spelen op woonwensen van senioren, zoals de wens van veiligheid. Als in een seniorenstad de veiligheid met aanvullende maatregelen kan worden vergroot, dan is dit voor veel mensen zeer aantrekkelijk. Maakt dit aspect al onderdeel uit van het volkshuisvestings- en ruimtelijkeordeningsbeleid van overheden? Het is pas sinds kort dat, door toepassing van domotica, de bereikbaarheid van (zorg-)voorzieningen, waaronder ook tijdige alarmering, in belangrijke mate wordt verbeterd.

Bedrijventerreinen worden al geruime tijd bewaakt door particuliere bewakingsdiensten. Als mensen, die door ervaring wijs zijn geworden, dit zelf ook collectief willen organiseren voor hun wijk of leefgemeenschap, dan spreken wij van 'Amerikaanse toestanden'. Mijns inziens ten onrechte. Het beter organiseren van veiligheid voor de relatief kwetsbare groep senioren is een volstrekt legitieme woonwens.

Ook de mate van integratie in de samenleving kan tot de woonwensen worden gerekend. Zo is in Domburg een wijkje met riante appartementen aan de man gebracht onder de slogan 'exclusieve seniorenhuisvesting'. Nadat een woning was doorverkocht aan een gezin met buitenspelende (!) kinderen, kwamen er klachten.

Duidelijk is dat hier het verwachtingspatroon niet meer overkomt met de werkelijkheid, maar wie zit er nu fout? In serviceflats houdt men al tientallen jaren rekening met leeftijd, en dat is nog steeds een zeer gevraagde woonvorm. Waarom zou dat niet op grotere schaal kunnen?

14

SAMENVATTEND

In haar artikel 'Oud worden in een seniorenstad' wijst Saskia Heins naar mijn opvatting de mogelijkheid van een seniorenstad of -dorp in Nederland te snel op politieke gronden af. Want hoewel maatschappelijke integratie een belangrijk politiek beleidsdoel is, zijn de principiële uitgangspunten van vrijheid, en gekoppeld hieraan, het dragen van verantwoordelijkheid voor het eigen leven veel wezenlijker.

In het vervolg van haar betoog laat Heins onbenoemd welke groepen senioren zij onderscheidt en wat hiervan voor haar betoog de consequenties zijn. Naar mijn opvatting is het belangrijkste onderscheid hierbij de tweedeling in de groep waarbij de zorgvraag voorop staat en de groep waarbij het zelf invulling geven aan het eigen leven voorop staat. Voor het overheidsbeleid is het van groot belang dat een seniorenstad niet alleen vanuit ruimtelijkeordeningsperspectief, maar juist vanuit alle beleidsvelden wordt bekeken.

Ten slotte worden specifieke woonwensen van senioren niet benoemd en dus ook niet in relatie gebracht met de mogelijkheden van een seniorenstad om juist hieraan tegemoet te komen. Naar mijn opvatting ligt hier wel een aantal verbanden, die mogelijk de keuze van senioren voor een seniorenstad in positieve zin zouden kunnen beïnvloeden.

LIVING APART TOGETHER. SENIORENSTAD EN DE STAD VAN ALLE LEEFTIJDEN

KEES PENNINX, NIZW SOCIAAL BELEID

NIZW Sociaal Beleid heeft in de periode 2000 – 2005 het nationaal stimuleringsprogramma *De buurt voor alle leeftijden* uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van vws en enkele landelijke fondsen. De buurt voor alle leeftijden zou je het sociale equivalent kunnen noemen van de levensloopbestendige buurt. In iedere levensfase vinden mensen er passende voorzieningen voor onderwijs, opvang, wonen, zorg, welzijn en ontmoeting. Het gaat om inkluderend beleid: binnen de buurt of wijk kan iedereen die dat wil zijn wooncarrière maken, ongeacht de leeftijd. Ook zijn er voldoende ontmoetingsmogelijkheden tussen de generaties.

15

Staat de Stad van alle leeftijden nu haaks op het idee van een seniorenstad? Ik denk van niet. Het hoeft niet per sé het een of het ander te zijn. Wat mij opvalt in het debat over Seniorenstad, is dat het snel heel emotioneel is. Politieke, ideologische en normatieve stellingen buitelen over elkaar heen, over samenleven, segregatie, enzovoort. Ook het essay van Saskia Heins is hiervan doorspekt. De tegenstanders vrezen gettovorming en het einde van de solidariteit. Voorstanders nemen een meer liberaal standpunt in: als er mensen zijn die dit willen dan moet het kunnen. Het gaat om keuzevrijheid.

WOONWENSEN VAN OUDEREN

Terecht stelt Heins de vraag wat ouderen nu eigenlijk zelf willen. Ter aanvulling: in het rapport *Met zorg gekozen* becijfert het scp dat de meeste ouderen, meer dan negentig procent, tevreden tot zeer tevreden zijn met hun woning. Ontevredenen noemen vooral de sociale kwaliteit van de directe woonomgeving. Ze hebben geen prettig contact met buurtgenoten en missen saamhorigheid in de buurt. Ze ervaren overlast van andere bewoners en zijn negatief over de veranderende samenstelling van de bevolking.

In *Tussen studentenhuus en serviceflat* geeft vrom een aanvulling: terwijl voor zelfstandig wonende jongeren de buurt niet veel meer blijkt te zijn dan een plek om te slapen, raken mensen later in hun leven steeds meer in hun omgeving geworteld. Ze krijgen er kinderen, ze gaan meedoen aan het verenigingsleven. De herinneringen stapelen zich op. Zelfs hoogbejaarden

verhuizen alleen *dán* als het echt niet anders kan, met name om gezondheidsredenen.

Deze onderzoeken duiden niet direct op massaal draagvlak voor Seniorenstad. Maar je kunt je toch afvragen: zijn ouderen *écht* tevreden over hun woonomgeving? Of hebben ze weinig te kiezen? Voor oudere huurders met een laag inkomen is dat laatste het geval. In een onveilige buurt rest je nog één ding: je terugtrekken in je gebarricadeerde huis. Ouderen met een slechte gezondheid denken mogelijk alleen aan het schrikbeeld van het bejaardenhuis. Je kunt je dus afvragen of er niet een hoop treurigheid schuilt achter al die 'tevredenheid'.

En: zoveel ouderen zoveel zinnen. Een onderzoek van Mandemaker en Hagen naar de *Woonbeleving van 50-plussers* laat zien dat ouderen heel verschillende aspiraties hebben als het gaat om wonen. Zij onderscheiden zes verschillende woonvoorkeuren bij de 50-plussers:

16

De groep *ongebonden* (15%) is vitaal, op zichzelf gericht, maatschappelijk actief, reizen en genieten van het leven zijn bij deze groep de trefwoorden. De *dynamische individualisten* (13%) zijn de carrièremakers in ruste. Ze hebben zich enigszins teruggetrokken, en willen privacy en rust. De derde groep zijn de *onafhankelijken* (17%): veelal alleenstaande vrouwen, 70-plus, stedelijk georiënteerd en vaak flatbewoners. De *samenlevers* (19%) zijn vooral groepsgeoriënteerd: ze willen samen dingen doen met leeftijdgenoten, en zoeken gezelligheid en geborgenheid. Vinden ze die niet binnen de huidige woonomgeving, dan hebben zij er belangstelling voor om met leeftijdgenoten te wonen. Daarbij is ook het zorgen voor elkaar een belangrijk aspect. Hier ligt het potentieel voor Seniorenstad. In de toekomst is deze groep het grootst: 1,5 miljoen 50-plussers in 2025. Een vijfde groep is te typeren als de *verankerden* (ook 19%): zij willen vasthouden aan het sociale netwerk in de eigen woonomgeving, en willen niet verhuizen. De *terugtrekkers* (16%) tot slot hebben hun leefwereld ingeperkt. Ze hebben minder behoefte aan sociale contacten en zijn weinig verhuisgeneigd. Soms willen ze inwonen (of aanleunen) bij de eigen kinderen. Het gaat hier om relatief veel allochtone ouderen.

Tot slot heb ik drie aanbevelingen. In de eerste plaats ben ik het helemaal eens met Saskia Heins: laat senioren het zelf doen. Ik weet niet of Seniorenstad een stad, een dorp, een wijk, een buurt of een straat wordt. Ik weet niet eens of het er komt. Maar één ding weet ik wel: laat het niet iets worden *vóór* ouderen, maar van ouderen.

In de tweede plaats: laat de concepten maar concurreren. Mocht Seniorenstad – in welke variant dan ook – een reële keuzemogelijkheid worden, dan zal dat gemeenten uitdagen om ook in de bestaande stad meer woonkwaliteit te bieden voor uiteenlopende groepen senioren.

En tot slot: geloof niet in sprookjes. Woningen kun je bouwen, maar onderlinge verbondenheid, zorg en solidariteit komen niet als bij toverslag tevoorschijn. Er zal nog stevig nagedacht moeten worden, niet alleen over de fysieke en de economische pijler, maar vooral ook over de sociale pijler. Die zal uiteindelijk de doorslag geven.

CONCLUSIE

Persoonlijk denk ik dat 'living apart together' heel goed kan. Apart wonen wil niet zeggen dat je niets meer met elkaar te maken wilt hebben. Zeker in ons kikkerlandje kom je elkaar al snel weer tegen. Samenwonen met leeftijdgenoten kan voor een bepaalde groep ouderen welzijn en identiteit bieden. Dat zijn belangrijke hulpbronnen die niet alleen tot eigen voordeel strekken. Ze bieden ook gunstige voorwaarden voor brede maatschappelijke betrokkenheid en inzet in de *civil society*. Er zijn twee voorwaarden: Seniorenstad wordt geen ommuurde *safe haven* voor de rijken en onderhoudt open sociale verbindingen met de buitenwereld. Ook daarvan kent Amerika verschillende voorbeelden. Hun belangrijkste kenmerk is dat niet de projectontwikkelaar maar ouderen zelf er de dienst uitmaken.

17

Bewerking van een inleiding gehouden tijdens het seminar Seniorenstad is mijn stad Congrescentrum Zonnestraal, Hilversum. Organisatie: INBO Adviseurs Stedenbouwkundigen Architecten

LITERATUUR

Ministerie van VROM (2004), *Tussen studentenhuys en serviceflat*. Den Haag: SDU.

Mandemaker, T. en G. J. Hagen (2004), *Woonvoorkeuren van ouderen*. Artikel in voorbereiding. Utrecht: NIZW. Leusden:

The Smart Agent Company.

Penninx, K. (2003), *De stad van alle leeftijden. Een intergenerationele kijk op lokaal sociaal beleid*. Utrecht: NIZW.

Sociaal Cultureel Planbureau (2004), *Met zorg gekozen? Woonvoorkeuren en woningmarktgedrag van ouderen en mensen met lichamelijke beperkingen*. Den Haag: Ministerie van VROM/SCP.

Sievers, A. en A. Bogers (2004), *Ik ben al heel lang bij de tijd. Seniorenstad in Nederland*. Woudenberg: INBO.

SENIORENSTEDEN IN NEDERLAND. AMERIKAANSE TOESTANDEN IN EEN KIKKERLANDJE?

PETEKE FEIJTEN, RPB

De ideeën voor een Nederlandse seniorenstad zijn sterk geënt op Amerikaanse voorbeelden zoals Sun City, een seniorenstad van ruim 38.000 inwoners (situatie 2000) in de woestijn van Arizona in de Verenigde Staten. Nu zijn er nogal wat verschillen tussen Nederland en Amerika die de toepassing van het Amerikaanse voorbeeld in Nederland in de weg staan. De vraag is dan ook: wat kan de Amerikaanse context ons leren over de Nederlandse situatie bij de plannen voor een seniorenstad? Enkele verschillen tussen Amerika en Nederland zullen nader worden belicht om op deze vraag antwoord te geven.

18

In Sun City is 79,8 procent van de bevolking 65 jaar of ouder (tegenover 12,4% in de hele vs). Er wonen opvallend weinig afro-amerikanen (0,5% tegenover 12,3% in de hele vs) en ook weinig huishoudens met een laag inkomen (4,6% heeft een inkomen onder de armoedegrens tegenover 10,2% van de 65-plussers in de hele vs) (situatie 2000; us Census Bureau 2005). Deze kenmerken geven al aan dat de Amerikaanse seniorensteden een selecte groep ouderen huisvesten. Het is echter de vraag of Nederlandse ouderen het aantrekkelijk vinden om zo afgezonderd te wonen en nauwelijks kinderen, jongere volwassenen of allochtonen op straat tegen te komen.

Een andere belangrijke succesfactor van Amerikaanse seniorensteden is het mooie weer. Seniorensteden in Amerika liggen voornamelijk in het Zuiden van de vs, waar het hele jaar door een warm klimaat heerst. Een flink deel van de bewoners van Sun City komt uit Canada en het noorden van de Verenigde Staten. Zij kiezen er na hun pensioen voor om de strenge winters in het noorden te ontvluchten en hun dagen door te brengen in een aangenaam klimaat. Veel van deze mensen zijn 'seizoensmigranten': zij brengen de winter door in Sun City en de zomer in de plaats waar ze oorspronkelijk vandaan komen, veelal meer dan duizend kilometer verderop. Een verschijnsel dat vergelijkbaar is met de groep Nederlandse ouderen die de winter doorbrengt aan de Spaanse kusten. Maar bij een eventuele Sun City in Nederland moet de 'sun' niet al te letterlijk worden opgevat.

Senioren aan het lawn-bowlen

Een vrijwilliger van de brandweer

Hiermee komt in de Nederlandse situatie een groot pluspunt van de Amerikaanse seniorenstad te vervallen.

Het seizoenskarakter van Amerikaanse seniorensteden brengt met zich mee dat veel senioren in de VS twee woningen hebben. In Nederland is het niet haalbaar dat grote aantallen ouderen twee woningen (dan wel een woning en een stacaravan of dergelijke) hebben, gezien de beperkte ruimte die beschikbaar is voor wonen. Als in Nederland seniorensteden gebouwd zouden worden, zou het misschien eerder gaan om woningen bedoeld voor permanente bewoning. Dat impliceert dat ouderen hun huidige woning verlaten en naar een nieuwe woning in een seniorenstad verhuizen. Het aanbod van bestaande woningen op plekken in Nederland met veel vergrijzing dat hierdoor ontstaat, kan problemen opleveren op de lokale woningmarkt: een mogelijk aanbodoverschot en daardoor een negatieve prijsontwikkeling.

Een argument dat vaak genoemd wordt om Amerikaanse seniorensteden aan te prijzen, is dat het niet duur is om er te wonen (Sievers 2004). Dat komt doordat een aanzienlijk deel van het werk verzet wordt door vrijwilligers. Deze sterke afhankelijkheid van vrijwilligerswerk werkt in Amerikaanse seniorensteden goed, maar of dat in Nederland ook zo zal zijn is onzeker. Niet dat in Nederland weinig vrijwilligerswerk gedaan wordt. Integendeel: veel ouderen zijn actief als vrijwilliger in het verenigingsleven en de welzijnssector (Dekker 1999). Zeker nu de tekorten aan geld en arbeidskrachten in de zorg steeds nijpender worden, is de bijdrage van vrijwilligers in de zorg- en welzijnssector groot (SCP/NIZW 2005). Maar dit alles vindt in Nederland plaats binnen de context van de verzorgingsstaat, waar de overheid een breed scala aan basisvoorzieningen voor alle inwoners garandeert. In Amerika is dit in veel mindere mate het geval. Daar komen voorzieningen veel vaker voort uit private initiatieven – niet alleen wat betreft de uitvoering van het werk, maar ook wat betreft de (oprichting van de) organisatie. Een institutionele structuur die grotendeels is gebaseerd op privaat initiatief en zelfredzaamheid, vergt een cultuuromslag die Nederlandse bewoners van seniorensteden moeilijk zullen kunnen maken, omdat opvattingen over de verzorgingsstaat diepgeworteld zijn en nauwelijks veranderen over de tijd (Becker 2005).

Daarnaast is het leven in Amerikaanse seniorensteden zeer betaalbaar, doordat men er weinig belasting betaalt. Er hoeft bijvoorbeeld niet betaald te worden voor sociale voorzieningen voor leeftijdsgroepen die daar niet wonen. Zo zijn er geen scholen in Sun City, waardoor de inwoners geen belasting voor onderwijs hoeven te betalen. In Nederland is zo'n constructie ondenkbaar, omdat onze verzorgingsstaat en belastingstelsel zijn gebaseerd op gelijkheid en solidariteit. Daarnaast is het Nederlandse belastingstelsel nationaal en het Amerikaanse belastingstelsel voornamelijk federaal. Dat betekent dat belastingstelsels kunnen verschillen tussen staten in Amerika. In staten met veel ouderen/veel seniorensteden, zoals Arizona,

zal eerder een belastingstelsel tot stand komen dat gunstig is voor ouderen dan in Nederland.

Al met al zijn er nogal wat factoren die maken dat het Amerikaanse concept van seniorensteden geen goed uitgangspunt is voor een seniorenstad in Nederland. Er moet voor worden gewaakt ervaringen uit het buitenland al te klakkeloos naar de Nederlandse situatie te vertalen. Amerika is nu eenmaal een land van extremen, met meer ongelijkheid, grote klimaatverschillen en een groter optimisme en zelfstandigheid onder de inwoners. Die eigenschappen zijn er mede de oorzaak van dat seniorensteden zoals Sun City daar floreren. Bij de vertaalslag naar Nederland kan gedacht worden aan alternatieve locaties, waar de zon wél schijnt, zoals een seniorenstad voor Nederlanders aan de Costa del Sol. Of men kan denken aan oplossingen die dichter liggen bij reeds bestaande woonvormen voor ouderen in Nederland: kleinschalig, in bestaande woonomgevingen.

LITERATUUR

Becker, J. (2005), *De steun voor de verzorgingsstaat in de publieke opinie, 1970–2002*.

Een analyse van trends in meningen,

Den Haag: SCP.

Dekker, P. (1999), 'Vrijwilligerswerk in Europa: Waardering en deelname', p. 143–180 in: Paul Dekker (red.) *Vrijwilligerswerk vergeleken: Civil society en vrijwilligerswerk III*, Den Haag: SCP.

SCP/NIZW (2005), *Aandacht voor welzijn: inhoud, omvang en betekenis van de welzijnssector*, onder redactie van C. L. van Dam en P. E. Wiebes, Den Haag: SCP.

Sievers, A. (2004), *Hemel op Aarde:*

Sun City, voorbeeld voor seniorensteden, Rotterdam: SEV.

US Census Bureau (2005), *Fact sheet Sun City CDP, Arizona, 2000*, URL: [http://factfinder.census.gov/servlet/saffacts?_sse=on](http://factfinder.census.gov/servlet/saffacts?_sse=on&Table=01001&_lang=en) en *Table of poverty rates and number in poverty by age over time*, URL: <http://www.census.gov/hhes/www/poverty/histpov/hstpov3.html> (26 juli 2005).

RUIMTEBERICHTEN: VERGRIJZING

PETRA VISSER, RPB

Het gemiddelde aantal 65-plussers in Nederland ligt in 2004 rond de 13,8 procent. Welke gemeenten het meest vergrijsd zijn, is af te lezen uit figuur 1. De top-tien van meest vergrijsde gemeenten in Nederland is vooral in het midden van het land te vinden, met als koplopers Rozendaal, Laren, Bennebroek, Haren en Rijswijk.

De afgelopen tien jaar is het aantal 65-plussers in sommige gemeenten sterker toegenomen dan in andere gemeenten. In figuur 2 is de ontwikkeling van de vergrijzing per gemeente in absolute aantallen weergegeven. Dit illustreert bijvoorbeeld het belang van de benodigde capaciteit aan zorgvoorzieningen. Snelgroeiende gemeenten zijn onder andere Almere, Haarlemmermeer, Zoetermeer, Emmen, Sittard Geleen en Purmerend. Op regionaal niveau groeit het aantal 65-plussers vooral hard in Brabant, Overijssel en Gelderland. Juist deze regio's vergrijzen in absolute aantallen omdat zij gemeenten bevatten die enerzijds een hoog migratiesaldo voor 65-plussers vertonen en anderzijds de bevolking zo is samengesteld dat het aantal ouderen sneller groeit dan elders. Opmerkelijk is wel dat de grote steden in het westen relatief langzaam vergrijzen, terwijl grote steden als Eindhoven, Tilburg en Breda dit sneller doen.

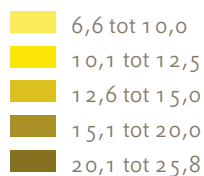
22

WELKE GEMEENTEN ZIJN AANTREKKELIJK VOOR OUDEREN EN WELKE NIET?

Kortom: in welke gemeenten vestigen zich meer ouderen dan er vertrekken? Dit wordt weergegeven via het binnenlands migratiesaldo van 65-plussers. Gemeenten als Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, 's Hertogenbosch en Eindhoven staan aan kop als het gaat om het aantal wegtrekkende 65-plussers. Grote steden bieden vaak geen aantrekkelijk woonklimaat voor ouderen. Zij verhuizen dan ook naar randgemeenten, zoals Zaanstad, Haarlemmermeer, Leidschendam-Voorburg, Voorschoten, Oss, Uden Boxtel.

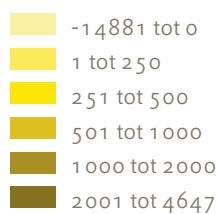
FIGUUR 1

Percentage 65-plussers per gemeente in 2004

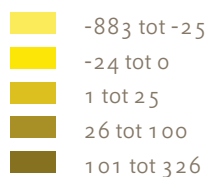
FIGUUR 2

Ontwikkeling vergrijzing per gemeente in de periode 1994-2004 (in absolute aantallen)

FIGUUR 3

Binnenlands migratiesaldo 65-plussers per gemeente in 2004 (in absolute aantallen)

Bron: CBS Bevolkingsstatistiek

BERNARD HULSMAN

DE HYPERMARCHÉ IN NEDERLAND?

Nederland houdt van de Franse hypermarchés. De afgelopen maanden doken in verschillende dagbladen lange odes aan deze Franse supermarkten op, met lange opsommingen van alle artikelen, voedingswaren, kazen en dode beesten die er te krijgen zijn. Zelfs in simpele recepten. Zo begon Sylvia Witteman haar stukje over de bereidingswijze van Provençaalse tomaten in de Volkskrant onlangs met zo'n lofrede: 'dertig soorten ganzenlevers, worst met een hartig poep-aroma of een plak van een haai.' Vaak gaan de lofzangen gepaard met een paar laatlunkende opmerkingen over het aanbod aan voedingsmiddelen in Nederlandse winkels.

Op die lofzangen valt natuurlijk wel wat af te dingen. Een beetje Albert Heijn heeft tegenwoordig een heel redelijk aanbod wijnen en kazen. Bovendien is het aanbod in een Franse supermarkt met een even groot vloeroppervlak als een Albert Heijn III niet spectaculair groter en anders dan dat van zijn Nederlandse evenknie. En wat altijd ongenoemd blijft in de Nederlandse lofzangen op de hypermarchés, is de keerzijde ervan: hun belangrijke bijdrage aan de vernietiging van het Franse platteland. Mede dankzij de bouw van hypermarchés is uit kleine dorpjes elk leven verdwenen: winkels, cafés en restaurants zijn er niet meer. Zelfs bakkers zijn er verdwenen, al komen die vaak wel dagelijks met hun auto langs. De vele Nederlanders die een huisje hebben in Noord-Frankrijk moeten voor de simpelste dingen dan ook minimaal vijftien kilometer rijden naar een super- of hypermarché.

In Nederland stond de ruimtelijke ordening tot voor kort weidewinkels nauwelijks

toe. Slechts hier en daar zijn ze verrezen, zoals de Maxis bij Muiden. Hierdoor zijn veel centra van dorpen en stadjes in Nederland in vergelijking met die in Frankrijk wonderbaarlijk vitaal. Vaak kennen ze een aanbod van winkels zoals alleen grotere Franse steden kennen.

Maar het is de vraag hoe lang het nog zal duren voor weidewinkels ook de Nederlandse stadscentra zullen belagen. De Nota Ruimte voorziet immers in een overheveling van veel bevoegdheden inzake ruimtelijke ordening van rijk naar gemeenten en provincies. En wie ziet hoe bijna iedere Nederlandse gemeente inmiddels haar eigen ruimtelijk rampzalige bedrijventerrein heeft gekregen, houdt zijn hart vast: zullen niet veel gemeenten zwichten voor projectwikkelaars die klaar staan om in de weides bij de steden shopping malls te bouwen?

Vooralsnog blijken onze provinciale politici nog steeds doordrongen van de rampzalige werking van hypermarchés op de centra van kleine steden. Zo werden onlangs de plannen van een projectontwikkelaar voor een gigantische shopping mall op het Gelderse platteland uitgesteld door Provinciale Staten van Gelderland. Ze wilden een nadere studie van de effecten op de stadscentra. Maar de huidige provinciale en gemeentelijke politici zijn groot geworden in de tijd dat de rijksoverheid de ruimtelijke ordening van Nederland grotendeels bepaalde. Niet uitgesloten moet worden dat hun opvolgers, bevangen door de universele deregulerings- en liberaliseringskoorts, alsnog zullen zwichten voor de vele verleidingen van de supermarkten en shopping malls.

RECTIFICATIE

In Ruimte in Debat 03/2005 zijn in de bijdrage 'Voor de file in Leidsche Rijn' citaten opgenomen uit de studie 'Mobiel in Tijd' van het SCP (2003). Deze citaten zijn door de auteur niet als zodanig herkenbaar gemaakt.

De redactie betreurt het dat zij dit niet heeft opgemerkt bij het ter perse gaan van het betreffende nummer.

RUIMTECONFERENTIE 2005

Op dinsdag 25 oktober 2005 organiseert het Ruimtelijk Planbureau zijn jaarlijkse werkconferentie. Tijdens deze Ruimteconferentie hebben onderzoekers/ontwerpers van onderzoeksinstituten en bureaus op het gebied van de ruimte de gelegenheid hun onderzoek(sresultaten) te presenteren. Zo biedt de conferentie u een palet met de ruimtelijke onderzoeksagenda van dit moment, zo breed mogelijk.

De keynote speakers zijn dit jaar: prof. Peter Hall (University College London) en prof. Marcel Smets (KU Leuven, Vlaams Bouwmeester).

Tot 16 september kunt u zich aanmelden voor een presentatie. Tot 20 oktober kunt u zich aanmelden als bezoeker.

Datum: 25 oktober 2005

Locatie: Cruise Terminal Rotterdam

Meer informatie:

www.ruimtelijkplanbureau.nl

CONFERENTIE 'PLANOLOGIE DOOR MIDDEL VAN EIGENDOMSRECHTEN'

Op 16 september organiseert het RPB samen met de Radboud Universiteit Nijmegen een nationale conferentie rondom het thema: 'Eigendomsrechten en private initiatieven'. Deze conferentie zal plaats vinden in Madurodam, Den Haag. Tijdens deze bijeenkomst staan de mogelijkheden centraal die veranderingen in eigendomsrechten en hieraan gerelateerde private initiatieven bieden voor het bereiken van publieke doelen in het Nederlandse ruimtegebruik.

Heeft u belangstelling deze dag bij te wonen, dan kunt u zich aanmelden door een email te sturen aan:

conferentiepostbus@rpb.nl. Vermeld hierbij de organisatie waar u werkt, uw naam en adres. Eind augustus ontvangt u dan het definitieve programma.

Voor meer informatie over publicaties, data en activiteiten van het Ruimtelijk Planbureau zie ook de website: www.ruimtelijkplanbureau.nl

De publicaties van het Ruimtelijk Planbureau zijn te bestellen via de boekhandel of NAI Boekverkopers (010) 4401

COLOFON

REDACTIE

David Hamers
Femke Daalhuizen
Simone Langeweg
Jan Ritsema van Eck

FOTO'S

Forta (p. 5)
Alex Sievers (p. 7, p. 19)

RUIMTELIJK PLANBUREAU

Postbus 30314
2500 GH Den Haag

BEZOEKADRES

Willem Witsenplein 6
2596 BK Den Haag
T (070) 328 87 00
F (070) 328 87 99

ruimtelijkplanbureau@rpb.nl
www.ruimtelijkplanbureau.nl

ONTWERP

Typography Interiority & Other
Serious Matters, Den Haag

DRUK

Drukkerij De Maasstad, Rotterdam